
Петя Събева / Petya Sabeva

**ЛИЧНОСТНИ И СОЦИАЛНО ОРИЕНТИРАНИ
ПОСЛАНИЯ НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА
(УЧИЛИЩНАТА) ГЕОГРАФИЯ**

*Personal and Socially-oriented Messages
of Educational (School) Geography*

Summary: The research follows several thematic directions in straight relation to the concept of the increasing personal and social significance of contemporary geographic knowledge. The accents are grounded on the “intersection points” between geography and history in relation to the formation of key interdisciplinary competencies on the level of school teaching; value relativism and the unacquired potential of geography; the geographic explanatory framework of the basic human values (place, space, natural environment, sustainability, interrelation, identity) and their projection regarding the contemporary interpretation of the concept of “geographic education”.

Key words: contemporary education, functions of contemporary geography, necessity of geographic knowledge, universal values.

Общоприето е схващането, че образователната система е сред най-консервативните социални структури и поради това чрез всички възможни механизми се опитва да запази статуквото. Дали наистина е така? Едва ли ... Защото пред съвременният човек стоят проблеми, непознати за предходните поколения. Те често изискват нестандартни решения, за които са необходими грамотни хора, обучени да откриват, формулират и решават проблеми. Изискват интегритетност на знанието и компетентностите в широк обхват.

Съвременното образователно пространство се характеризира със своята откритост, многоаспектност, интеркултурност и др. ключови характеристики. Съществена особеност е, че отдавна излиза извън „затворените врати“ на класната стая и семинарните зали и извън страниците на училищните и академичните учебници. Става все по-активно ориентирано към образователни ценности, релевантни на тези в живота.

Възприеманото като „модерно“ образование се определя като прагматично, информационно ориентирано, концентрирано предимно върху познанието,

а не върху емоциите. Този когнитивистки ориентиран модел има значителни предимства, а сред недостатъците му като основен се изтъква отдалечаването на обучаемите както от реалния, така и от вътрешния им свят.

Твърде често в съвременното общество се дебатира един от проблемите на XX и XXI век, дефиниран като „криза на ценностите“. Определян е като следствие на опитите да се наложи икономическа, политическа, техническа и дори езикова хомогенност в обществото.

Акцентите в световното образователно пространство (според изследване на пресечната точка между науката, образованието и уменията на XXI век на Националната академия на САЩ, публикувано през 2010 г. във Вашингтон) са:

- грамотност – с основни елементи четивна, математическа и природо-научна;
- ключови компетентности;
- активно обучение в конструктивистки организирана учебна среда;
- обучение през целия живот (вкл. неформално);
- умение за самостоятелно учене и рефлексия;
- интердисциплинарност на обучението (по 13).

Обединяването на втория и шестия аспект прави възможно обособяването на „пресечни точки“ между географията и историята спрямо формирането на ключови интердисциплинарни компетентности. Качественият и количественият анализ на нормативно фиксираните съдържателни рамки в учебните програми по география и икономика и история и цивилизация (както действията, така и тези в проект) в прогимназиален и гимназиален етап на българското училище доказват корелационно взаимодействие във философията на изграждане на концептуално зададената норма най-вече спрямо ключовите интердисциплинарни компетентности.

В синтезиран вид ключовите компетентности, формирани интердисциплинарно, при които се отчита най-съществено сходство в нормативната рамка, параметрираща обучението по география и история, са представени в таблица 1. Те съотнасят (поне формално) обучението по двата учебни предмета към страните с хуманно ориентиран модел на обучение, т.е. към страните с качествени образователни практики. Според Европейския институт за Свободен Сай образование – ESSE (5) обучението в тези страни е ефективно именно поради обвързаността му с основните общочовешки ценности.

Таблица 1

География и икономика	История и цивилизация
Области на компетентности	
I. Планетата Земя II. География на природата III. География на обществото и стопанството IV. География на континентите и страните V. Географска информация	I. Фундаментите на съвременния свят II. Национално и световно историческо и културно наследство III. Човекът в историята IV. Източници на историята
Ключови компетентности, формиращи интердисциплинарно	
<ul style="list-style-type: none"> ▪ правила за разумно поведение в различни житейски ситуации и по време на природно бедствие ▪ примери за търпимост и взаимно уважение между хората ▪ разбиране за кодексите на поведение в различни общества ▪ взаимодействие на националната култура с европейската идентичност ▪ значение на равенството, сигурността и толерантността в обществото ▪ нагласи за съжителство на хора от различни религиозни и културни общности ▪ разбира многообразието и неповторимостта на природната среда ▪ прогнозира резултатите от въздействията на човека върху природата ▪ нагласа за етническа и културна толерантност и диалог ▪ познава същността и значението на устойчивото развитие за човечеството 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ кодекс на поведение ▪ национална идентичност ▪ европейска идентичност ▪ единство на околната среда, бита и всекидневието на хората ▪ подкрепа на устойчивото развитие ▪ толерантност и разбиране на различни гледни точки ▪ влияние на околната среда и степента на развитие на обществото върху бита, обществените нагласи и всекидневието на хората

Някои автори – като Фьодор Гиренок (3) – твърдят, че общочовешките ценности не съществуват поради факта, че на планетата винаги са съжителствали твърде различни цивилизации.

Според по-голяма част от изследователите обаче общочовешките ценности са факт и групирани, формират определена ценностна система. Дефинират я като съвкупност от приоритети на дадено лице, група хора или общество, които са в базиса на стереотипа на човешкото поведение. Последният се възприема като специфичен етичен кодекс, който ранжира границите между добро и зло, правилно и неправилно, нормално и не, важно и маловажно, приемливо и неприемливо. В същността си представлява еманация на универсалното в мултикултурния и глобализиращ се свят, в който живеем – свят, който изисква всеки от нас да има нагласата да приеме другите и същевременно да отстоява собствената си идентичност. Не е случайно твърдението на Габриела Гиани, че съвременният човек е едно „същество в отношения“. Те се формират под влияние както на собствения опит, така и на културата на социалното поведение.

Според резултатите от проведените през последните пет години изследвания, съвременното ни би могло да се опише с ценностен релативизъм (т.е. констатира се обезценяване на ценностите). Въпреки тази негативна констатация, няма спор относно правдивостта на твърдението, че независимо в представите на коя култура е възпитаван човек, това, което ни сродява, са универ-

салните (абсолютни) човешки ценности. Универсалността им се изразява в това, че въздействат върху всеки човек поотделно и на обществото като цяло. В тях би могъл да се открие ключът към решаване на глобалните проблеми на човечеството, тъй като в генезиса им липсва расова, професионална или национална принадлежност. Те са отправна точка и вътрешен компас както за отделните личности, така и на обществото.

Дискусията относно същността на човешките ценности е започната от Сократ, Платон и Агрипа Академика, а може би и преди това. Трудно е да се обхванат интерпретациите във философски, социологически и психологически аспект. Обект на внимание в изследването е резонансът им в сферата на образованието.

Училището представлява умален (и до известна степен модифициран) модел на социума в определен времеви разрез. Според Вилия Великова (2) към момента формирането на ценности в българското училище е „неглижирано“. Причините открива в система от вътрешно и външно детерминирани фактори, сред които като водещ откроява държавната образователната политика.

Очевидна е необходимостта от промяна в нагласите и поведението на младите хора, която би могла да се реализира в образователната реалност чрез апробирането на модел за учене с разбиране, ориентиран към формирането на общочовешки ценности.

Компетентностите, чието формиране е цел на образователната география, я обвързват с почти всички човешки ценности, вписани в Декларацията на хилядолетието на ООН (4). Три от тях могат да се определят като основни: правилно (разумно) житейско поведение, хармоничност във взаимоотношенията и толерантност.

Фигура 1

В основата на правилното (разумно) житейско поведение е разбирането и приемането на поведение, което цели непричиняване на вреда на себе си и/или на живите същества нито с мисъл, нито с действие. За да бъде възможно неговото изграждане, семейните ценности трябва да се подкрепят от хуманистично ориентирано образование. Всяко действие на обучаемите трябва да е обвързано с тяхната вътрешна мотивация, да е планирано и реализирано с акцент върху житейската му значимост.

Географията по презумпция кодира в себе си потенциала да формира личностни оценъчни характеристики като загриженост, отговорност, конкурентност, инициативност и много други.

Хармоничността във взаимоотношенията с природата и в обществото е важна, поради ескалиращите проявления на проблемите, свързани с глобализационните процеси. Възприемана полярно от панацея до проклятие, от единствения възможен вариант за цивилизационно развитие до сигурна гаранция за гибел на човешкото общество, глобализацията е факт.

За да е ясна опорната точка в изложението, отбелязвам, че ще се огранича до два аспекта – тези, свързани с рефлексията на човешкото поведение върху природната среда и тенденциите за все по-устойчива културна глобализация. „Защо?“ По две причини. Устойчивото развитие е интегрирано трайно в тематичната насоченост на образователната география и резултатите са очевидни. Докато културната глобализация е толкова дифузно представена, че определено могат да се отчетат дефицити в географското съдържание.

В културата протичат стремително процеси на универсализация не само в сферата на човешките ценности, на представите за добро и зло, но и във всекидневната култура. Този процес отправя силни предизвикателства основно пред културната идентичност. Проектирани в образованието, предполагат интегриране на целите, свързани с формиране на чувство за принадлежност и в същото време – уважение към различията в културните традиции. В този аспект образователната география притежава значителен както тясно предметен, така и интердисциплинарен неусвоен потенциал.

Обозначавана като търпимост, поносимост, позволяемост, въздържаност, допустимост ... толерантността се проявява както в микросоциалната сфера, така и в макросферата на етноси, конфесии, раси, региони. В широкия смисъл толерантното отношение визира допускане на несподеляно, дори противно мнение или поведение.

Престън Кинг в монографията „Толерантност“ (15) обвързва толерантността с категории като истина, справедливост, равенство. Съвременната интерпретация е, че толерантността не се изчерпва с търпимостта. В нея се включват и допустимостта на човешките действия. Игор Приморац в „За толерантността“ (16) съсредоточва вниманието си върху седем основни аргумента, с пряко отношение към толерантността. Свързва я със свободата, разнообразието в човешкия свят, човешката погрешимост, социалния прогрес, безрезултатността на нетолерантността и преследването и възможността човек да

направи реални ненасилническите и разумните решения на социалните проблеми.

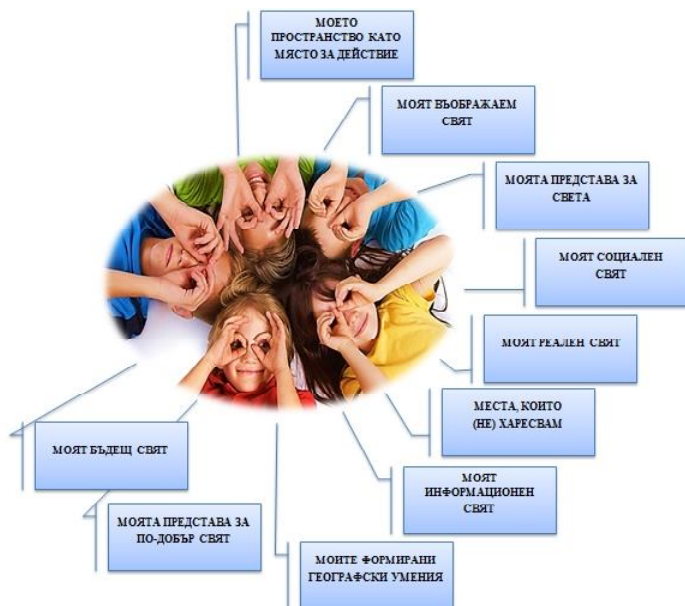
Осъзнаването на тясната връзка и единството между всички обекти в природата и единици в обществото има два аспекта: психологически и социален. Географията е науката, която има съществено значение при формирането на втория аспект чрез приемане на всички варианти на културна и религиозна принадлежност, т.е. контрапункт на агресията, загрижеността към околната среда, гражданската отговорност, националното самосъзнание, чувството за социална справедливост. Насърчаването на обучаемите, че в основата на многообразието на света стои всъщност единственото, уникалното, означава да се формира мисленето, че различията не ни разделят, а тъкмо напротив – биха могли да ни сближат, да ни консолидират.

В географска обяснителна рамка на основните човешки ценности биха могли да се включат шест понятия, които са синтезирани в обща понятийна цялост чрез взаимоотношенията помежду си (виж фиг. 1).

Младите хора са любопитни спрямо собствения си личен свят и са силно заинтересовани от неговото проучване. Фокусират се върху обективна, но и критична оценка на мястото, където живеят, която спомага за изграждането на чувство за принадлежност.

В изследването на Симон Катлинг, публикувано под наименованието „Целият свят в нашите ръце“ (12), се изброяват множество аргументи в подкрепа на твърдението, че от най-ранна детска възраст човек взаимодейства с природата и хората в мястото, което е най-близкото му обкръжение (фиг. 2).

Фигура 2

Детското географско въображение е съставено от реални възприятия и представи, които са резултат от вербалното натрупване на познание. Те са в основата на естествено вродената любознателност, а тя – в разбирането на света. Чувството за принадлежност към родното място е една от първите пълзел-части в човешкото съзнание, които с възрастта нарастват като брой и всяка от тях придобива все по-многопластово значение.

Друга категория са далечните (непознати) места. Чрез семейството и културните влияния, чрез произхода на познатите продукти и стоки, пътувания и събития със световна значимост, тази географска категория се определя и е в основата на пространственото мислене. Постепенно стереотипните образи се заменят от индивидуално формирани. Най-силните сред тях са свързани с „привличане“ поради екзотична атрактивност или „отблъскване“ поради неприемливата странност.

Промяна във възприемането на „близкото“ и „далечното“ настъпва след създаването на виртуалното пространство в глобалната мрежа (Интернет). Двумерната когнитивната географска картина е модифицирана в триизмерна, статичността в динамизъм, а еднозначността на възприятията в нюансирана задълбоченост.

Ключово понятие за дефинирането на географията като наука и учебна дисциплина е „пространство“. То е в основата на нейната триединна същност – териториалност, комплексност и конкретност. Възприемано в смисъл на хорологичност, то е водещ, но не единствен белег за географичност от възникването до съвременния формат на развитие на науката. Взаимообвързването с хронологичността и холистичността води до формирането на тази хетерогенна единност, която прави географията разпознаваема.

Географският аспект на понятието „природна среда“ не обхваща само природата в тесния смисъл, нито е синоним на биологичното разнообразие на планетата и неговото опазване. То (понятието) обхваща сложните взаимоотношения между човека и природата, изразяващи се в различни антропогенни въздействия. Това е обвързаност в социална динамика, която е пространствено обособена. За географията обществените и природните процеси са неразделими, а потребността от разумното им управление – задължителна.

Устойчивостта се възприема най-често като необходимост от поддържането на живота на планетата с неопределена времева проекция в бъдещето. Осъзнаването, че динамиката нараства, дори в на пръв поглед статичните дадености, провокира обмислянето как да се смекчат всякакви нежелани промени, свързани с устойчивостта на околната среда, социалната и икономическата устойчивост.

Взаимообвързаността се изразява в подчертаването на факта, че нито един географски обект или процес не би могъл да се възприема изолирано. Става въпрос за начините, по които географските явления са свързани помежду си чрез процесите в природната среда, движението на хора, потоците на стоки

и средства, културните влияния, обмена на идеи и информация, международните договарености. Всички те налагат потребността човечеството бързо да се адаптира, тъй като е изправено пред твърде сложни въпроси. Наистина се налага ... защото глобалното затопляне продължава въпреки договореностите в Киото, хората продължават да се избиват, въпреки дейността на ООН, Международният валутен борд не пречи на периодично възникващите икономически кризи. Измеренията на взаимнообвързаността на съвремието ни не са абстрактни, а конкретни. Това означава необходима промяна в начина на мислене и в навиците на всеки от нас и в същото време – на всички нас.

Етимологичният смисъл на понятието „идентичност“ се свързва с еднаквост, тъждественост. През XIX^{-ти} век придобива смисъла на самоличност, а в началото на XX век се разширява чрез контекста „представа за самоличност“.

През 1969 г. след публикуването на монографията „Етнически групи и граници. Социална организация на различната култура“ от норвежкия антрополог Фредерик Барт (10), идентичността се възприема като социален феномен, проявяващ се в идеи, представи, нагласи и културни стереотипи, които обособяват общностите.

Основа на формирането на социалната идентичност е разбирането за мястото на общностите в полиспектърния свят, което се основава върху убеждението за принадлежност. През XXI век концепциите на Барт и Ърнест Гелнер са интерпретирани в различни ракурси до такава степен, че възниква нова наука като имагологията (науката за образа на другия). Медиите пренасят понятието „идентичност“ в публичното пространство, поради което същността му ескалира до многопластовост и множественост в твърде широки (дори разминаващи се и несъвместими) значения.

Трудно би могло да се говори за идентичността в единствено число. Професионална, социална, семейна, културна са само част от нейните вариации. Всяка една от тях предполага ситуиране в обществото. В географските изследвания най-често акцента е върху етнически базираната социална идентичност – общ език, общо минало, общ културен модел в система, защото всички тези детерминанти се възприемат като продукт от съжителството на обща територия.

Една от основните характеристики на съвременността е културното разнообразие. В глобализиращият се свят хора с различна културна идентичност живеят, работят и учат заедно. Всички те трябва да извървят пътя един към друг. Това е само едно от основанията изучаването ѝ да е приоритет на образователната география.

Идентичността се свързва с като че ли единствения възможен начин да овладеем динамиката на съвремието, в което живеем. Би позволила да приемем, че взаимното уважение към личностната и социална идентичност е в основата на запазването на разнообразието. Да приемем различието на другия, е първата стъпка, за да започнем да комуникираме, но това не е достатъчно. Необходима е осъзнатост. Възприемането на различието не е генетично зало-

жено. То се възпитава. Географията е призвана чрез разумно подбрани аргументи да представи природната, социалната, икономическата уникалност на всяка територия. Рационалността обективно елиминира част от предразсъдъците и стереотипите, които толкова силно обострят тревожността в локализираното пространство.

Изучаването на изброените понятия в система подтиква всеки млад човек да задава въпроси. И въпреки многото пътища, които водят към техните отговори, те (въпросите) винаги са били и са в основата на човешкото мислене.

Логическият генезис на мисленето предполага опериране със същности, с понятия, а не с представите за тях. В тази връзка основна мисия на образователната география е да осигури възможност на обучаемите да вникнат в сложните връзки между природните и социалните процеси в отделните части на света, да формира пространствено-ориентирани модели на мислене и свързаните с тях компетентности.

Качествено отправеното послание е това, което грабва вниманието, запечатва се дълго в съзнанието, провокира размисъл и определена позиция. В този контекст изброяването на понятия и факти от която и да е област на човешкото познание не е достатъчно. Те са фундаментът, базисът, но по-важен е вариантът на представянето им, чрез който се провокира изненада, възмущение, възхищение, т.е. причини да бъдат възприети не само интелектуално, но и емоционално.

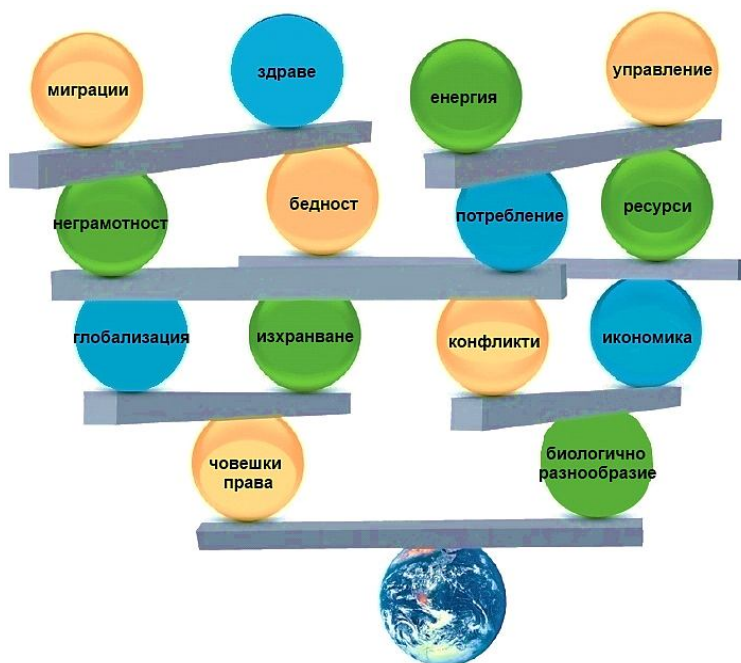
В Международната харта за географско образование (6) са очертани вариантите на личностните и социалните послания, чрез които образователната география е призвана да формира познание в следните тематични направления:

- уникалността на всяка територия;
- взаимовръзките в системата „човек – природа – общество“;
- изчезването на растителни и животински видове;
- стихийните природни явления;
- глобалното затопляне („парников ефект“);
- човешкият опит;
- културното многообразие;
- социалното взаимодействие между различни групи и общности;
- динамиката на населението;
- етническите конфликти;
- сепаратизмът и глобализмът;
- изчерпването на ресурсите.

Всички те отразяват актуални проблеми на съвременността и се свързват с отличителните характеристики на географското познание като: двойствения характер на пространството – включва обективна среда (действителност) и поведенческа среда (съзнание); особената микрогеографска среда, която си изгражда всеки индивид и реагира именно на нея; достигането на географското познание е в обвързаност с ясно изразени интердисциплинарни връзки.

Според преобладаваща част от учените ХХ век оставя в наследство на ХХІ век значителни проблеми, сред които от географска гледна точка биха могли да се открият: екологичен, енергиен недостиг, суровинен дефицит, демографски и продоволствен проблем в различните им проявления, които виждате на схемата (фиг.3) в глобалната им обвързаност спрямо баланса в системата „човек – природа – общество“. Според най-катастрофичните прогнози задълбочаването им ще доведе до постепенен срив на човешката цивилизация – такава, каквато я познаваме.

Фигура 3

Географията като наука и учебна дисциплина е ценна най-вече с това, че формира умения за вглеждане в детайлите, реконструиране на динамичен модел на територия или процес, комплексност и цялостност, системност, прогностичност, причинно-следственост. Но определено всички тези умения са рамкирани от основната за географията категория – пространство.

Всяко обучение има стойност тогава, когато създава доверие и привлича чрез достоверността и убедителността си. В тази връзка: да си географски грамотен отдавна не е достатъчно. Важно е да можеш да мислиш креативно, да възприемаш разностранно реалността. Този начин на мислене формира чувствителност и съпричастност, толерантност, аргументирана човешка позиция – модели на поведение, които са обвързани с общочовешките ценности и са следствие на рационалността, цялостността, аналитичността и критичността

на географското мислене. И това са не само личностни, но и социално значими ценности. В тази връзка са и социалните послания на образователната география. Послания, които се стремят да образават и мотивират, да ни подтикнат да приемем, променим или изоставим определени нагласи, практики и поведение. За да се случи всичко това, първо трябва обществото да приеме, че съществува проблем.

Потърсих социалната проекция на глобалните проблеми на съвременността в нормативната рамка (учебни планове и програми) за различните етапи и степени в училищното обучение, представена в систематизиран вид за 163 страни в света в секцията „Световни данни за образованието“ на ЮНЕСКО (8). Сред тях изследователски интерес спрямо подбрана система от качествени и количествени показатели провокират осем страни: Канада (по-конкретно провинция Квебек), Бразилия, Нигерия, Франция, Германия, Руската федерация, Турция и Австралийски съюз. Общото между тях е, че са представителни за страни с подчертано социално ориентирани географски образователни модели (с уточнението, че във Франция учебният предмет не е самостоятелен, а интегриран с историята и гражданството).

При всички тях (с изключение на Русия) изучаването на природната и социалната среда започва с близкото за обучаемите пространство: родното селище, родната страна, родния континент, въпреки че глобализационните процеси са фонът на цялостното обучение.

Други сходства се откриват спрямо организацията на обучението (и за съжаление, докато в тематично отношение разликите с географското обучение в България не са съществени, то спрямо този дидактически конструктор различията са очевидни).

Географското обучение е насочено към личните постижения на всеки ученик, в съчетание с възможността за учене извън традиционната класна стая. Взема се предвид факта, че днес и утре критичната грамотност е от основно значение за синтезирането на информация, вземането на аргументирани решения, ефективното общуване и реализиране в глобалната общност, която е в непрекъсната динамика. Важно е обучаемите да се чувстват ангажирани и убедени в необходимостта на това, което изучават. В учебните програми, регламентиращи географското обучение, се отчитат различните потребности на учениците (включително по региони), насърчават се тези с подчертан интерес към географското познание и се стимулира предлагането на собствена гледна точка към изучаваната проблематика. Основната цел е да се изградят информирани, продуктивни, отговорни хора, които са активни в своите общности.

В преамбюла на всяка от учебните програми категорично е упоменато, че изучаваните съдържателни области са свързани с различни аспекти от живота на обучаемите. Насочвани са към прилагане на формираните в учебна среда географски умения за пространственост и за откриване на взаимовръзки, както в планирането на последствия в собствения си и в обществения живот, така и в нарастващото многообразие от професионални области, в които гео-

графските компетентности се ценят и търсят. Обучението е свързано с формулирането на географски въпроси, събирането на информация, анализирането и интерпретирането на събраната информация, формулирането на заключения. Географските разсъждения на обучаемите са съотнесени към четири аспекта на критическото мислене: пространствената значимост; позициониране и тенденции в развитието, взаимовръзки между елементите на природните и антропогенни системи и географски перспективи.

Най-силно на собствените ми разбирания за визията спрямо качествата на географско образование опонираха образователните практики на три от изследваните страни: Франция (14), Канада (11) и Австралийския съюз (9).

Географската образователна политика в тези страни отразява един от възможните подходи към възприемането на света в съпоставка с референтни пространствени категории, а именно – търсене на смисъла. Изразява се в разбиране действията на всички участници в географски процеси чрез моделиране и възприемане на пространствени територии с различен обхват, идентичност и другост (различие).

В същото време за всяка от страните има тематични области, които се явяват уникални за географското познание.

За Франция това са темите, свързани с откъдморските територии на Европейския съюз. В географското обучение в Канада има тематични раздели, озаглавени: *Дестинация Канада. Културни връзки; Канадските традиции и социализирането на имигрантите през XXI век; Канадската общност днес и утре*. В Австралийския съюз такива теми са: *биомите и сигурността на храните; География на междусистемните връзки* (която изучава как хората чрез своите решения и действия са свързани, независимо коя част на света обитават); *География на благополучието на хората* (фокусира се върху глобални и местни различия в благосъстоянието на хората и неусвоените ресурси; изследват се различията в рамките на и между отделните страни).

На съвременния етап историята и географията са позиционирани сред основните социални науки и учебни дисциплини в образователните практики на почти всички страни. Причините са признатият факт, че нашият личен, социален, регионален и глобален ритъм на живот все още са резултат на взаимовръзката време – пространство.

Голямата ирония в случая е, че правейки света все „по-малък“ и по-достъпен, всъщност превръщаме изучаването му от географска гледна точка във все по-належащо. Вероятно бихте попитали: Защо все по-малък?

Николай Мироненко и Михаил Сорокин (7) доказват, че географското пространство се „свива“ с твърде бързи темпове. Основната причина е, че за да се достигне която и да е точка на планетата през последните 500 г., е необходимо все по-малко време.

Фигура 4

През 1492 г. Христофор Колумб преодолял разстоянието между Палос (Испания) и о-в Сан Салвадор (Бахамски острови) за 70 дни. През 1838 г. параходът „Грейт Вестерн“ пресякъл Атлантика за 15 дни. Половин век по-късно винтовият параход „Сити оф Парис“ преодолял разстоянието от Ливърпул до Ню Йорк за 6 дни. През 1927 г. Чарлс Линдберг прелетял разстоянието от Ню Йорк до Париж с едномоторен самолет за 33,5 часа, а в наши дни свръхзвуковият „Конкорд“ преодолява същото разстояние за 3,5 часа. И... последният технологичен скок – създаването на глобалната мрежа.

Безспорният ефект на Интернет в живота на хората се оценява по различни показатели. Но и поддръжниците, и най-отявлените скептици не биха могли да оспорят фактите:

- Намалява личното пространство и време.
- Повишава информираността, но намалява критичността към нея (според швейцарския изследователски център Vice в началото на XXI-ви век на всеки 10 мин. хората генерират толкова информация, колкото е цялата записана история на човечеството).
- Рязко намалява четенето, но нараства продуктивността и ефективността на мисленето и действията, т.е. човек става все по-мултифункционален.
- Намаляват времевите рамки на търпението (50% от инернет потребителите отказват да гледат видео, чието зареждане отнема 10 сек.)
- Нараства комуникационната мобилност (Статистическите данни доказват, че към края на 2015 г. всяка минута се изпращат по 204 млн. имейла и се регистрират повече от 100 000 домейна на ден).
- Около 6% от световното население признава, че изпитва Интернет зависимост; 37,9% от населението на планетата има достъп до Интернет най-малко веднъж годишно, а броят на хората със свободен достъп е значително по-нисък, въпреки че през 2010 г. Финландия е първата страна, която определя достъпа до Интернет за законно право, а дори на връх Еверест има високо-скоростен Интернет.

Директното следствие за нас, географите, са променящите се представи за пространство. Измененията, протичащи под влияние на неговото „свиване“, докосват всички аспекти на живота на човешкото общество. Преди всичко съвременният човек не се чувства единствено обитател на ограничено и негово място на планетата. Човешките общества взаимодействат в реално време – изразява се в отсъствието на времеви интервали между осъществяването на каквито и да е действия и техните последици.

На съвременния етап Интернет осигурява една от най-разпространените форми на комуникация, поради възможността да се подновява информацията, което затвърждава представата за достоверността ѝ. Формира се и нов тип потребност: важноста да се достига до информация открито, директно и бързо. В книгата „Директен и дигитален маркетинг на здравия разум“ копирайтърът Дрейтън Бърд (9) е категоричен, че съвременният човек е нетърпелив и очаква да получи необходимата му информация веднага, на минутата, по-скоро на секундата – ако може и по-бързо.

В този контекст е логичния въпрос: необходими ли са нови варианти за послания към младите хора? Най-лаконичният възможен отговор е: да. Те (новите варианти за послания) трябва да опонират на традиционното, но в същото време на свърхпретенциозната обществена симптоматика към качеството на информацията. С една уговорка – информацията не е знание.

Специфика на образователната география е необходимостта да се усвои съществен обем фактологични знания. Това създава предпоставка (в стремежа си да запаметяват и възпроизвеждат повече информация) обучаемите да се отклонят от същината – от „създаването на смисъл“ спрямо собственото си учене. Фактологичното знание само за себе си не е ефективно. То е полезно тогава, когато служи за решаването на някакъв проблем, и то по възможно най-правилния начин. В този смисъл насочване на обучението към интерпретирането на факти в ракурса на определен проблем е индикатор за дидактическа компетентност.

Проблематизирането – т.е. фиксирането на тематично съдържателен център на конкретен проблем, определен като социално значим – е свързано с възможността обучаемите да бъдат провокирани да разграничават директни от недиректни географски факти в ролята им на системноорганизирана информация, да формират компетентности за разбиране процеса на търсене на решение и осмисляне на последиците от решения-действия и решения-възможности.

Подходът, свързан с подобна тематична организация, би оттласнал образователната география от установените стереотипи. Възможност е фактологично центрираното обучение да се замени с дейностно ориентирано в смисъла на насочено към, а не капсулирано спрямо реалността, осигуряващо ресурса общото географско познание да бъде представено чрез компоненти, всеки от които е условие за проблематизиране.

Един от вариантите за проблематизиране на географското обучение е да се подходи нестандартно към осигуряването на информационни ресурси, които кодират различен тип послания към обучаемите. Нестандартността може да се постигне чрез въздействащи изображения в статичен или динамичен формат (като карикатурите и графитите), картите-анаморфози (изображения в неевклидова метрика, при които деформацията на контурните очертания на държавите привлича вниманието) – възможностите на практика са неограничени.

Всеки визуален източник, който провокира интерпретативното мислене, би могъл да се използва като своеобразен стимулатор на учебни активности. Ако се обвърже с приложната херменевтика, то предполага възможността обучаемите да тълкуват, интерпретират и обясняват географски факти.

* * *

В колониалните времена знанието на географията е можело да бъде просто лукс за аристокрацията. Но днес, когато събитията буквално се вклиняват в живота ни, независимо къде на планетата се случват, географската грамотност и компетентност са от решаващо значение както в личностен, така и в социален аспект. Сред възловите причини, поради които трябва да се изучава география, са: необходимостта да се разберат основните природни системи, които управляват нашето ежедневие; да се знаят природните, демографски и културни характеристики, за да сме по-функционални в свят, в който взаимозависимостта е постоянна величина; да се създава мислена картина на собствената общност, регион, страна, и света, за да се възприемат критично значимите събития; да се осмисли пространствената организация на обществото и липсата на случайности в нея.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Бърд, Д.** Директен и дигитален маркетинг на здравия разум. С.: Lokus, 2012. [Bard, D. Direktni i digitalen marketing na zdraviya razum. S.: Lokus, 2012].
2. **Великова, В.** Теоретичната рефлексия на всеобщата структура на дейността – метабазис на структуриране на образователната дейност. – Философски перспективи, 2, 2000, с. 141–151. [Velikova, V. Teoretichnata refleksiya na vseobshnata struktura na deynostta – metabazis na strukturirane na obrazovatelnata deynost. – Filosofski perspektivi, 2, 2000, s. 141–151].
3. **Гиренок, Ф.** Удоволствие мислеть иначе. Москва: Академический проект, 2008, с. 137–140. [Girenok, F. Udovolystvie mslity inache. Moskva: Akademicheskiiy proekt, 2008, s. 137–140].
4. **Декларация** на хилядолетието на ООН – <http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.htm> (последно посетен на 10.01.2017). [Deklaratsiya na hilyadoletieto na OON].
5. **Европейски институт** за Сатя Сай образование (ESSE) – <http://edu-media-bg.com/2015/05/> (последно посетен на 10.01.2017). [Evropeyski institut za Satya Say obrazovanie (ESSE)].

6. **Международната харта** за географско образование (първи ревизиран вариант, 2006). – География‘21, 5, 2007, с. 25–33. [Mezhdunarodnata harta za geografsko obrazovanie (parvi reviziran variant, 2006). – Geografiya‘21, 5, 2007, s. 25–33].

7. **Мироненко Н. С., Сорокин М. Ю.** Факторы сжатия географического пространства. – География, 48, 2001 ([http://geo.1september.ru/index.php?year=2001 &num=48](http://geo.1september.ru/index.php?year=2001&num=48)) (последно посетен на 10.01.2017). [Mironenko N. S., Sorokin M. Yu. Faktor szhatiya geograficheskogo prostranstva. – Geografiya, 48, 2001].

8. **Световни данни** за образованието – <http://www.ibe.unesco.org/en/resources/world-data-education> (последно посетен на 10.01.2017). [Svetovni dannii za obrazovaniето]

9. **ACARA.** Shape of the Australian Curriculum. Geography – <http://www.australiangeographic.com.au/education> (последно посетен на 10.01.2017).

10. **Barth, Fr.** (ed.). Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference. Ber-gen/Londres, Allen& Unwin, 1969, p. 9–18.

11. **Canadian Geographic Education** – 16. <http://www.cangeoeducation.ca/> (последно посетен на 10.01.2017).

12. **Catling, S.** The whole world in our hands. Geographical Association, UK, 341.78 (4), 1993, p. 340–358.

13. **Exploring** The Intersection of Science Education and 21st Century skills, Washington, The National Academies Press, 2010, p. 90–97.

14. **Histoire-geographie.** Portal national de ressources eduscol – <http://eduscol.education.fr/histoire-geographie/> (последно посетен на 10.01.2017).

15. **Preston, K.** Toleration. New Edition. London, Frank Cass, 1976.

16. **Primoratz, I.** On Tolerance, Synthesis Philosophica Oxford: Oxford University Press, 1996, p. 265–272.